

แผนงาน	สร้างสมดุลของการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ
กิจกรรม	สร้างและรวบรวมองค์ความรู้ทางด้านพืช
โครงการ	สกัดและวิเคราะห์สารออกฤทธิ์ในการควบคุมศัตรูพืช ที่ผลิตโดยเชื้อรา ประเภทเอนโดไฟท์ที่อาศัยอยู่ในพืชสกุลหนอนตายหยาก-ปีที่ 3 (Isolation and Identification of Bioactive Compounds from Endophytic Fungi Associated with the Genus <i>Stemona</i> -Year 3)
หน่วยงานรับผิดชอบ	สำนักวิชาการ-วิจัย องค์การสวนพฤกษศาสตร์
คณะผู้ดำเนินงาน	
	<u>ที่ปรึกษา</u> ดร.วีระชัย ฒ นคร ดร. ทวีรัตน์ วิจิตรสุนทรกุล ดร. สรัญญา วัชรโรทัย
	<u>คณะทำงาน</u> ดร.สุภาณี เวสสุบุตร นางสงศรี พิพิชกุล ผู้ช่วยวิจัย

1. หลักการและเหตุผล

หนอนตายหยาก (*Stemona* spp.) เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยวประเภทไม้เลื้อยอยู่ในวงศ์ Stemonaceae พบแพร่กระจายอยู่ตามประเทศต่างๆ ในแถบเอเชีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และออสเตรเลีย ในประเทศไทยพบพืชสกุลหนอนตายหยากขึ้นกระจายอยู่ทั่วทุกภาคตามป่าดิบชื้น ป่าผลัดใบและป่าไผ่ หรือมีปลูกตามบ้านและสวนของผู้ที่รู้จักใช้ประโยชน์ เป็นที่รู้จักกันดีจากภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าพืชในสกุลหนอนตายหยากมีคุณสมบัติเป็นสมุนไพร ในประเทศจีนและญี่ปุ่นใช้หนอนตายหยากเป็นยารักษาโรคผิวหนัง ยาแก้ไอ ยาถ่ายพยาธิ และ ยังใช้ฆ่าหิด เหา ไร โลน ซึ่งเป็นพยาธิภายนอกร่างกาย นอกจากนี้หนอนตายหยากยังผลิตสารทุติยภูมิหลายชนิด ที่มีคุณสมบัติในการกำจัด หนอน แมลงและเชื้อราบางอย่างที่เป็นศัตรูพืชได้อีกด้วย

ในสภาพปกติพืชไม่จำเป็นที่จะต้องผลิตสารทุติยภูมิขึ้นมาใช้เพื่อการเจริญเติบโต การผลิตสารทุติยภูมิของพืชมักเกิดจากการได้รับสิ่งกระตุ้น ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางกายภาพ เช่น ความแห้งแล้ง หรือปัจจัยทางชีวภาพ เช่น มีโรค-แมลง ระบาด เจาะทำลาย อย่างไรก็ตาม

นักวิทยาศาสตร์พบว่ามียูลินทรีย์หลายชนิดที่ดำรงชีพอยู่ในลำต้นของพืชชั้นสูงส่วนใหญ่โดยไม่ทำอันตรายกับพืชที่เป็นผู้ให้อาศัยแต่อย่างใด ยูลินทรีย์ที่อาศัยอยู่ในพืชนี้ รวมถึงพวกเชื้อราประเภท endophytic fungi ด้วย ซึ่งในระยะหลายปีที่ผ่านมาได้มีการวิจัยเผยแพร่อย่างต่อเนื่องว่าพืชที่มี endophytic fungi อาศัยอยู่ภายในลำต้นสามารถผลิตสารทุติยภูมิที่มีฤทธิ์เป็นยาปฏิชีวนะ สามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของยูลินทรีย์อื่นๆ รวมทั้งผลิตสารที่มีฤทธิ์ในการกำจัดแมลงศัตรูพืชอีกด้วย

การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการคัดแยกและจำแนกเชื้อราเอนโดไฟท์จากพืชในสกุล *Stemona* ที่มีการกระจายพันธุ์ทั่วประเทศไทย โดยใช้หนอนตายหยากที่ได้รับการสำรวจรวบรวมพันธุ์และปลูกเลี้ยงไว้แล้วส่วนหนึ่ง ณ สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ และสำรวจเพิ่มเติมอีกส่วนหนึ่ง องค์ความรู้ด้านความสัมพันธ์ของเชื้อราที่อาศัยในหนอนตายหยากและสารทุติยภูมิที่ผลิตได้ จะสามารถนำไปพัฒนาใช้ประโยชน์ในการเพาะเลี้ยงชนิดพันธุ์ของหนอนตายหยากร่วมกับ endophytic fungi ที่มีความเฉพาะเจาะจงเพื่อผลิตสายพันธุ์ที่ได้รับการคัดเลือกที่สามารถผลิตสารออกฤทธิ์ที่ต้องการ และสามารถส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นนำไปปลูกเลี้ยงเพื่อใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจต่อไป นอกจากนี้แล้วยังเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพืชอย่างยั่งยืน เนื่องจากการใช้ประโยชน์จากหนอนตายหยากในปัจจุบันยังคงเป็นการขุดหาจากป่าธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะมีปัญหาจากการขุดมาผิดชนิดพันธุ์อันไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใดแล้ว ยังจะทำให้พืชสกุลนี้มีโอกาสเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์อีกด้วย

2. วัตถุประสงค์

เพื่อทำการศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อรา endophytes ที่อาศัยอยู่ในพืชสกุลหนอนตายหยาก (Genus *Stemona*) ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงสายพันธุ์หนอนตายหยากที่มีประสิทธิภาพในการสร้างสารออกฤทธิ์ในการกำจัดศัตรูพืชต่างๆ (bio-pesticides)

3. ตัวชี้วัดและเป้าหมาย ปี 2552

ตัวชี้วัด	เป้าหมาย
1. สามารถคัดเลือกเชื้อราเอนโดไฟท์จากพืชในสกุล <i>Stemona</i> ที่สามารถสร้างสารออกฤทธิ์กำจัดศัตรูพืช	อย่างน้อย 1 ตัวอย่าง
2. ทราบชนิดของ endopytes จากข้อ 1 และความเฉพาะเจาะจงในการสร้างออกฤทธิ์	อย่างน้อยในระดับสกุล
3. ทราบวิธีการสกัดสารออกฤทธิ์จากอาหารเลี้ยงรา	อย่างน้อย 1 วิธี
4. รายงานความก้าวหน้าประจำไตรมาส	จำนวน 4 เล่ม (ไตรมาสละ 1 เล่ม)
5. รายงานสรุปประจำปี	จำนวน 1 เล่ม

4. ความสอดคล้องและความสัมพันธ์กับยุทธศาสตร์และแผน

สอดคล้องกับแผนบริหารราชการแผ่นดิน ข้อ 4.1 อนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ

สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์กระทรวงฯ (2552-2555) ข้อ 1 : การอนุรักษ์พัฒนาการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ

สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และพันธกิจขององค์กร ด้านการมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ ศึกษาวิจัยและเผยแพร่ความรู้ทางด้านพรรณไม้ของไทย

5. กิจกรรมของโครงการ

5.1 กิจกรรมของโครงการต่อเนื่อง

กิจกรรม	หน่วยนับ	ปีงบประมาณ	ปีงบประมาณ	ประมาณการล่วงหน้า		
		2551	2552	ปีงบประมาณ	ปีงบประมาณ	ปีงบประมาณ
		แผนงาน	แผนงาน	2553	2554	2555
				แผนงาน	แผนงาน	แผนงาน
สำรวจรวบรวมชนิดพันธุ์	ชนิด	NA	NA	NA	NA	NA
คัดเลือกชนิดพันธุ์เพื่อทำวิจัย	ชนิด	NA	1	NA	NA	NA
ทดลองวิจัยสกัด endophytes	ตัวอย่าง	200	100	NA	NA	NA
เก็บเชื้อบริสุทธิ์	ตัวอย่าง	200	100	NA	NA	NA
จำแนกเชื้อราในระดับสกุล	สกุล	NA	3	3	3	3
วิจัยสกัดสารออกฤทธิ์จากรา	ตัวอย่าง	NA	5	5	NA	NA
ทดสอบสารออกฤทธิ์กับศัตรูพืช	ครั้ง	NA	4	NA	NA	NA
รายงานความก้าวหน้าประจำไตรมาส	เล่ม	4	4	4	4	4
รายงานสรุปประจำปี	เล่ม	1	1	1	1	1

5.2 กิจกรรมการดำเนินงานในปีงบประมาณ 2552

กิจกรรม	ระยะเวลาดำเนินการ 2551-52											
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.
จัดจ้างลูกจ้างโครงการฯ												
จัดซื้อวัสดุวิทยาศาสตร์ -เกษตร												
จัดซื้อครุภัณฑ์												
ประสานผู้เชี่ยวชาญ												
ดำเนินงานวิจัย												
รายงานความก้าวหน้า												

6. ระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดโครงการ

เป็นระยะเวลา 4 ปี

- ช่วงที่ 1 ปีงบประมาณ 2550 (ตุลาคม 2549 - กันยายน 2550)
- ช่วงที่ 2 ปีงบประมาณ 2551 (ตุลาคม 2550 - กันยายน 2551)
- ช่วงที่ 3 ปีงบประมาณ 2552 (ตุลาคม 2551 - กันยายน 2552)
- ช่วงที่ 4 ปีงบประมาณ 2553 (ตุลาคม 2552 - กันยายน 2553)

7. พื้นที่ดำเนินการ

สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี พระจอมเกล้าธนบุรี และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

8. ความพร้อมโครงการและการคำนวณผลตอบแทนของโครงการ

- ดำเนินการได้ทันที
- อยู่ระหว่างการเตรียมความพร้อม (ระบุ) _____
- ยังไม่ได้เตรียมการ

9. แนวทางการดำเนินงาน

ช่วงที่ 1 (งบประมาณ ปี 2550)

1. คัดเลือกชนิดพันธุ์หนอนตายหยากเพื่อใช้ในงานวิจัยและสำรวจเก็บตัวอย่างจากพื้นที่ธรรมชาติเพิ่มเติมเพื่อใช้ในการเปรียบเทียบ
2. สกัดเชื้อรา endophytes จากตัวอย่างพืช และทำการเพาะเลี้ยงเชื้อบริสุทธิ์

ช่วงที่ 2 (งบประมาณ ปี 2551)

1. จำแนกเชื้อจุลินทรีย์ที่พบในระดับสกุล (Genus)
2. ทดลองสกัดสารออกฤทธิ์ด้วยตัวทำละลายอินทรีย์ต่าง ๆ
3. วิเคราะห์และจำแนกประเภท/ชนิดของสารออกฤทธิ์

ช่วงที่ 3 (งบประมาณ ปี 2552)

1. ทดสอบความสามารถในการสร้างสารที่มีฤทธิ์ในการฆ่าหนอนกระทู้หอมในห้องปฏิบัติการ
2. ทดสอบความเป็นพิษของสารออกฤทธิ์ที่พบด้วยวิธี cytotoxicity test

ช่วงที่ 3 (งบประมาณ ปี 2553)

1. วิจัยการผลิต biopesticides

10. การวางระบบการติดตามและประเมินผล

ติดตามและประเมินผลโดยสำนักวิชาการ-วิจัย

11. ตัวชี้วัดและแนวทางติดตามประเมินผลสำเร็จ

ตัวชี้วัด	แนวทางติดตามประเมินผลสำเร็จ
1. จำแนกชนิดพันธุ์ของ endophytes ในหนอนตายหยากได้อย่างน้อยถึงระดับสกุล	รายงานสรุปผลการวิจัย
2. วิธีการสกัดสารออกฤทธิ์ที่ผลิตโดย endophytes	รายงานสรุปผลการวิจัย
3. ได้วิธีการผลิต bio-pesticides ที่มีฤทธิ์ในการป้องกันหนอนกระทู้หอม	รายงานสรุปผลการวิจัย
4. แก้ปัญหาการขาดแคลนนักวิจัยและผลงานวิชาการในหน่วยงาน เนื่องจากเป็นโครงการวิจัยแบบบูรณาการ	งานวิจัยประสบผลสำเร็จจากการได้รับความร่วมมือ
5. พัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่เพื่อสามารถทำงานวิจัยและพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้มาตรฐานสากล	ผลงานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์

12. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. พันธุ์พืชพื้นเมืองของไทยได้รับการพัฒนาให้เป็นพืชเศรษฐกิจ
2. สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรและส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศ
3. งานวิจัยของสวนพฤกษศาสตร์ได้รับการพัฒนาให้ได้ระดับมาตรฐานสากล